

ORDU YÖRESİ ÇEPNİ KİLİMLERİ

NECATİ DEMİR*

METİN YERLİ**

Ordu ili topraklarındaki Türk varlığının izleri bin yıldan daha eskidir denebilir. Bölgeye Selçuklulardan önce başka Türk boylarının yerleştiği bilinmektedir. 1100 yılında burada çok sayıda Peçenek askerinin bulunması,¹ Kıpçak Türkçesinin bazı ağız özelliklerinin hâlâ yaşaması² ve Kıpçaklara ait diğer bazı bilgiler³ bunun güçlü delilleridir. Bölgede yaşadıkları bilinmesine rağmen bu Türk boylarından günümüze ulaşan herhangi bir eser tespit edilememiştir.

Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'ni gerçek bir Türk vatanı yapma çalışmaları Malazgirt Savaşı'dan hemen sonraki yıllara rastlar. Malazgirt Zaferi'nden sonra Gümüşhane üzerinden Trabzon'a inen Oğuz Türkleri, buradan Ordu'ya geçerler. Fakat bu bir fetih değil, belki de fethin ön çalışmalarıdır.

Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'nun kuzeyinin fethi görevi Dânişmendlilere verilir. Dânişmendliler, bu bölgenin büyük bir bölümünü kısa zamanda fetheder. İlk başkentlerini Sivas'a kurarlar. Merkezî devletlerini meydana getirirler. Bu sırada onların problemlerinin başında Karadeniz'e inmek gelmektedir. Karadeniz Rumlarıyla daha iyi mücadele edebilmek için başkentlerini Niksar'a taşırlar.

Ordu ili ve yöresinin kalıcı olarak Türk vatanına katılması çalışmaları Niksar'ın başkent olmasından sonradır. Karadeniz sahillerini fethetmek için 1105 yılında harekete geçen Dânişmendliler, Aybastı'ya bağlı Perşembe Yaylası'nda pusuya düşerler. Yaklaşık altı bin şehit verdikten sonra geri çekilmek

* Yard. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi-Sivas.

** Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü-Sivas.

¹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, cilt II, (Çeviren: Fikret Işıltan), TTK Yay., Ankara 1992, s. 17.

² Zeynep Korkmaz, *Bartın ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara 1984, s. 3.

³ Salim Cöhçe, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türkleşmesinde Kıpçakların Rolü", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., Samsun 1988, s. 477- 483.

zorunda kalırlar.⁴ Sonuçta bugünkü Ordu ili topraklarının bir bölümünün fethi parça parça olmak üzere Dânişmend Gâzî'nin oğulları ve torunları zamanında gerçekleşir.

Selçuklular, Dânişmendli Devleti'ni 1178 yılında yıkarlar. Doğal olarak topraklarına sahip olurlar. Dânişmendliler yıkıldığında Trabzon Rumları ile sınırı büyük ihtimalle Mesudiye'ye bağlı Kale köyü idi. Selçukluların bölgede ne gibi faaliyetlerde bulunduğu bilinmemektedir.

XIV. yüzyılların başlarında Selçuklu Devleti de yıkılır. Bölgede Mesudiye'nin Kale köyü merkez olmak üzere Dânişmendlilerin torunları tarafından Hacıemiroğulları Beyliği kurulur. Hacıemiroğulları Beyliği döneminde, 1380'li yıllarda kalabalık olduğu açıktır. Dânişmendlilerin Türk vatanına kattığı bölgede Çepni isminin diğer boylara göre ezici bir çoğunlukta olması, bunun bir delili olsa gerektir.⁶ Ayrıca Giresun'un yakınlarında *Vilâyet-i Çepni* ismiyle bir ilin bulunması⁷ ve bu bölgeden Ordu yöresine çok miktarda göç olması göz ardı edilemeyecek önemli konulardır.

Dânişmendliler'in bünyesinde Oğuz boylarının tamamına yakını bulunmakta idi.⁵ Bunlardan ne kadarının Ordu ili ve yöresine yerleştiği tam olarak bilinmemektedir. Fakat bu boylardan Çepniler'in diğer boylara göre bölgede daha kalabalık olduğu açıktır. Dânişmendlilerin Türk vatanına kattığı bölgede Çepni isminin diğer boylara göre ezici bir çoğunlukta olması, bunun bir delili olsa gerektir.⁶ Ayrıca Giresun'un yakınlarında *Vilâyet-i Çepni* ismiyle bir ilin bulunması⁷ ve bu bölgeden Ordu yöresine çok miktarda göç olması göz ardı edilemeyecek önemli konulardır.

Osmanlılar, Hacıemiroğulları Beyliği'nin teşkilatlanmasını pek değiştirmemiştir.⁸ Bölgedeki yer isimlerinin büyük bir çoğunluğu da bu dönemden kalmış ve değiştirilmeden tahrir defterlerine kaydedilmiştir.⁹

Tahrir defterlerine göre Ordu ili ve yöresine büyük çoğunlukla Oğuz boylarından Çepniler yerleşmiştir. Hacıemiroğulları Beyliği'ne mensup Türkle-

⁴ Necati Demir, "Dânişmend Gâzî ve Şehadetî", *Tarih ve Medeniyet*, sayı 34, Ocak 1997, s. 24-27.

⁵ Dânişmendlilerin Türk vatanına ilâve ettiği bölgelerde yer ismi olarak Oğuz boylarının tamamına yakınının bulunması, bunun bir delili olsa gerektir (Bkz. Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1992; Tuncer Gülensoy, "24 Oğuz Boyunun Anadoludaki İzleri", *Türk Halkbilim Araştırmaları Yıllığı* 1977, s. 73-98).

⁶ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s. 317.

⁷ Faruk Sümer, "Çepniler -III-", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı 57, Eylül 1991, s. 5-18.

⁸ Bahaeddin Yediylıdız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1985, s. 43.

⁹ Bahaeddin Yediylıdız-Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları I*, TTK Yay., Ankara 1992, s. 16-398.

rin önemli bir kısmının Çepniler olduğu düşünülmektedir.¹⁰ 1455 yılında kaleme alınan tahrir defterlerine göre Ordu ili ve yöresinde iki *Çepni*, bir *Çepniköy*, bir de *Çepnilü* ismiyle yer adları bulunmaktadır.¹¹

İncelemekte olduğum kilimler de tarihî gerçekleri doğrulamaktadır. Bu kilimler bölgede genel olarak *Çepni* / *Çepnü kilimi* olarak bilinmektedir.

Uzun bir tarihî geçmişi olan Ordu ili, el sanatları ve halk kültürü açısından zengindir diyebiliriz. Asırlar boyunca yapıp ortaya koyduğu hemen her şeyayı sanatıyla damgalayan yöre halkı, bu özelliği ile, alâka duymayan insanları bile hayran etmeyi başarmıştır. Kalıcı mekânlara koyduğu taşı ve her ihtiyacında istifade ettiği ağacı bir kuyumcu ustalığı ile işlemiştir. Bununla birlikte günlük ihtiyaçlarında sık sık kullandığı halı, kilim, seccâde, kolan, kuşak, mutfak araç gereçleri, giyim kuşam ve hayvancılık malzemelerinde de aynı hassasiyeti gösterdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu saydıklarımız içerisinde en önemlilerinden biri de düz dokuma yaygıdır.

Kilimler konusu bölge hakkında saha araştırmaları yaptığımız zamanlarda dikkatimizi çekmişti. Kültürümüzün önemli bir dalı olduğunu düşündüğümüzden hakkında ayrıntılı araştırmalar yapmaya karar verdik. Araştırmalar yaptığımız süre içerisinde ulaşabildiğimiz bütün kilimleri incelemeye çalıştık.

Ordu ve yöresinde kilim dokumacılığı tarihinin ne kadar eskiye gittiği konusu hakkında kesin bir tarih vermek şimdilik imkânsızdır. Şimdiye kadar bu konudan doğrudan bahseden bir kaynağa rastlanmamıştır. Fakat bazı ipuçları da yok değildir. Daha 1455 yılında Ordu'nun pek çok köyünde *Boyahaneler* bulunmakta ve bunlardan vergi alınmaktadır.¹² Ayrıca bu bölgede *Tarakçı* adlı bir yer bulunmaktadır.¹³

Bölgede kilimin yanısıra benzer şekilde düz dokuma yaygı türleri olan, fakat kilime göre farklı tekniklerle meydana getirilen cecim ve bezayağı (Resim 1) gibi dokumalar da mevcuttur. Ancak yörede bu tür düz dokuma yaygılar içerisinde en çok kullanılan ve uzun süredir değerini kaybetmeden otantik özelliklerini koruyan kilim olmuştur diyebiliriz. Yörede daha çok yaygı amaçlı değerlendirilen kilimler; seccâde, divan (sedir/makat), yolluk, duvar kilimi gibi gruplara ayrılırlar. Kullanım amacı ve yaygınlığı bakımından bunlardan birisi, belkide en önemlisi, seccâde kilimlerdir.

Seccâde kilimler; Gülyalı, Kabadüz, Ulubey, Ordu merkez ilçe ve köyle-ri ile Perşembe ilçesinin doğu kısımlarında tespit edilmiştir. Yaptığımız ince-

¹⁰ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s. 242.

¹¹ Bahaeddin Yediyıldız-Ünal Üstün, *a.g.e.*, s. 619.

¹² Bahaeddin Yediyıldız, *Ordu Kazası*, s. 109.

¹³ Bahaeddin Yediyıldız, *a.g.e.*, s. 41

lemelerde bu tür kilimlerin dokuması, bölgeye sınır olan Giresun'a doğru uzayıp gitmektedir.

Son otuz yıla kadar bu bölgede seccâde kilim dokuma geleneği pek zengin imiş. Hemen her köyde dört haneden birinde seccâde kilim dokuyabilen hanımlar var imiş. Günümüzde sayıları çok azalmıştır. Geleneğin sona erdiğini söylemek bile mümkündür.

İncelediğimiz bu tür kilimlerden toplam seksen üç adet tespit edilmiştir. Bunların hepsinin bir makalede ele alınmasına imkân olmadığı için motif, desen ve kompozisyon düzenlemesi bakımından orijinal görülen altı tanesine yer verilmiştir. İncelediğimiz kilimlerin tamamı, Ordu yöresinde alan araştırması sırasında Necati DEMİR tarafından elde edilmiş olup, şahsî koleksiyonunda bulunmaktadır.

Örnek Kilimler

1

Fotoğraf: 2, 3, 4, 5.

Cinsi: Duvar kilimi. Boyutları: 160 X 190 cm. Bordür boyutları: Kısa kenar suyu 6 cm. Uygulanan teknik: İlikli kilim tekniği ile dokunmuştur. Dokuma kalitesi: 24 X 120/dm. Kullanılan boya: Anilin ve kahverengi kısımlar doğal bayadır. Malzeme (çözgü/atkı): Yün. Kullanılan renkler: Kırmızı, mor, sarı, pembe, kahverengi, turuncu, beyaz.

Bordür kuşağına yer verilmeyen kilimin ortasında yeşil zeminli, göbek formu bir dikdörtgen pano bulunmaktadır. Pano içerisinde karşılıklı simetrik vaziyette ve değişik renklerde işlenmiş olan ve özellikle Sivas-Şarkışla yöresinde çavuş diye adlandırılan motifler yer almaktadır.¹⁴ Bu panoyu, dört kenarından doğal kahverengi zemin üzerine işlenmiş olan *kurtağzı/kurtizi* motiflerinin bir zincir şeklinde dizayn edildiği, bordür formu daha geniş bir kuşak kuşatmaktadır. Zemin kompozisyonu, en dıştan kırmızı zeminli bir kuşak sarmaktadır. Bu kuşak değişik renklerle işlenmiş *saçbağı* motifleriyle bezenmiştir. Kuşağın uzun kenarındaki 20 X 5 cm.lik bir alan kabaca örülmek suretiyle onarılmıştır.

Renk abrajının özellikle natürel kısımlarda kendisini daha fazla hissettirdiği görülmektedir. Kilimin kısa kenarlarında yer alan bir sıra kenar suyu üzerinde beyaz ve mor renklerden meydana getirilen yatay kısa şeritlere, atlamalı stilde yer verilmiştir. Uzun kenarlarda yer alan saçaklar; Sivas, Erzurum, Kars, Van, Hakkari, Kırım, Kafkasya gibi değişik bölge ve yörelerde sık-

14 Emin Kuzucular, "Şarkışla'da Kilim ve Kilimcilik", *Sivas Folkloru*, sayı 48, Sivas 1977, s. 20.

ça görülmektedir.¹⁵ Bu saçaklar, Orta Asya kültürünün bir yansıması olarak at kuyruğu şeklinde örülerek düğümlenmiştir.

2

Fotoğraf: 6,7.

Cinsi: Duvar kilimi. Boyutları: 150 X195. Bordür boyutları: Bordür kuşağına yer verilmemiştir. Uygulanan teknik: İlikli kilim tekniği ile dokunmuştur. Dokuma kalitesi: 23 X170/dm. Kullanılan boya: Tabîî boya ve (çok az yerde) anilin boya kullanılmıştır. Malzeme (çözgü/atkı): Yün. Kullanılan renkler: Kırmızı, turuncu, siyah, beyaz, kahverengi, yeşil, gri, pembe.

Bordür kuşağına yer verilmeyen kilimin zemin rengi abrajlı bir görünüm sergilemektedir. Zemin üzerinde simetrik bir düzenlemeye tâbi tutulmayan on altı adet altıgen geometrik motife yer verilmiştir. Bu ana motifler, kısa kenarlarda *sonsuzluk prensibine* uygun olarak yarım vaziyette işlenmiştir. Altıgen motiflerin meydana getirdiği bu kompozisyon düzenlemesi, özellikle Sivas-Şarkışla, Gürün, Kangal yörelerindeki *Sandıklı kilim*;¹⁶ Yozgat-Akdağmadeni yöresi *Toplu kilim* ve *Namazla kilim*; ¹⁷ Kırşehir-Akpınar yöresi *Yanlama kilim*"lerinde¹⁸ olduğu gibi Anadolu'nun birçok yöresinde sevilerek uygulanmıştır.

Kilim, desen düzenlemesi dışında motif yönünden oldukça sade sayılabilir. Zeminin tam ortasındaki 20 X 22 cm.lik bir alan yırtılmak suretiyle kopmuştur, kısa kenarlarda yer alan saçaklar örülmemiş, bazı kısımlar ise gelişigüzel kesilmek suretiyle serbest bırakılmıştır.

3

Fotoğraf: 8,9,10,11.

Cinsi: Seccâde kilim. Boyutları: 147 X 185 cm. Bordür boyutları: Kısa kenarı 1:15 cm., kısa 2:10 cm.; uzun 1:20 cm., uzun 2:12,5 cm. Uygulanan teknik: Dış bordür üzerindeki motifler iliksiz, diğer bütün yüzeyler ise ilikli kilim tekniği ile dokunmuştur. Dokuma kalitesi: 30 x 208/dm. Kullanılan boya: Anilin ve tabîî boya birlikte kullanılmıştır. Malzeme (çözgü/atkı): Yün. Kullanılan renkler: Kırmızı, turuncu, sarı, pembe, yeşil, mor, beyaz, bordo.

15 Metin Yerli, *Sivas Etnoğrafya Müzesinde Bulunan Yöresel Kilimler*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Van 1999, s. 202-209.

16 Metin Yerli, *a.g.t.*, s. 200-211.

17 Bekir Deniz, "Yöresel Özellikleriyle Yozgat Kilimleri", *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, sayı 5, İzmir 1990, Levha: VI-VII, Fotoğraf: 4-6

18 Recai Karahan, "Kırşehir Kilimlerinin Dünü, Bugünü", *Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1997, s. 78.

Kilimin zemininde yeşil renkli dikdörtgen bir pano yer almaktadır. Uzun kenarları çift kademeli *tarak* motifiyile sınırlandırılmıştır. Bu panonun merkezinde ana motif olarak işlenen *hayat ağacının* eski Türk inanç sistemi olan Şamanizme göre evrenin merkezini, ölüm, ölümden sonraki hayat, ruh, ölümsüzlük gibi manevî hayatı sembolize ettiği bilinmektedir. Bu motif, dokumaların yanı sıra mimarî yapılar ve mezar taşlarında (özellikle şahide kısmında) da görülmektedir. İslâmiyet öncesi dönemden günümüze kadar gelenekli olarak Türk süsleme sanatında kullanılmıştır. Genellikle kuşlar ve kartallarla birlikte tasvir edilen bu motif, Selçuklu ve Beylikler döneminde cennet anlamı da kazanmıştır. Bu dönemlerden kalma giyisi ve bezemelerin yanı sıra mimarî eserlerde, çini ve taş gibi plastik sanatlarda sıkça rastlanmaktadır. Osmanlı sanat eserlerinde de görülen hayat ağacı, daha çok halk sanatlarına özgü bir bezeme öğesi olarak varlığını sürdürmüştür. Günümüzde ise halı, kilim gibi dokuma ürünlerinde görülmektedir.¹⁹ *Hayat ağacı* motifi; Afyon-Sandıklı,²⁰ Balıkesir,²¹ Uşak-Eşme,²² Erzurum,²³ Yozgat-Çekerek,²⁴ Kars ve Sivas²⁵ gibi yörelerin ana motiflerindedir. Türklerin yaşadığı diğer coğrafyalarda ve Anadolu'nun pek çok yöresinde, özellikle seccâde kilimlerde, mevcut kompozisyonların değişmeyen motifi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kilimin zeminindeki bu motifin karşılıklı dallarında birer *elibeline* motifi simetrik olarak işlenmiştir. Üzerindeki 60 cm.lik bir alan uzun kenarlar istikametinde yırtılmış ve kabaca örülerek onarılmıştır. Renk abrajının kendisini fazlasıyla hissettirdiği zeminin diğer yüzey boşlukları, simetrik dolgu motifleriyle bezenmiştir.

Kenarlarda, zemin kompozisyonunu dört taraftan kuşatan ve uzun kenarlarda bir zincir şeklinde düzenlenmiş tarak motifiyile sınırlandırılmış iki sıra bordür kuşağı yer almaktadır. Bu bordür, bordo ve kırmızı abrajlı bir zemine sahiptir. Zeminin üzerinde küçük ebatlı altıgenler içerisinde değişik renklerde işlenmiş *kurtağzı/kurtizi* motiflerine yer verilmiştir. Daha dar tutulmuş olan beyaz zeminli ikinci bordür kuşağı ise yine değişik renklerde işlenmiş olan *bal peteği* formlu geometrik motiflerle bezenmiştir.

19 Metin Sözen-Uğur Tanyeli, *Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi Yay., Ankara 1994, s. 102; Neriman Görgünay Kırzioğlu, *Altaylardan Tunaboyuna Türk Dünyasında Ortak Motifler*, Türksoy Yay., Ankara 1995, s. 159.

20 Musa Seyirci, "Sandıklı-Arzılı Köyünde Dokunan Hayat Ağaçlı Kilimler", *Kültür ve Sanat*, sayı 30, Ankara 1996, s. 5.

21 Belkıs Acar, "Balıkesir Yüncü Yörükleri", *Sanat Dünyamız*, sayı 18, İstanbul 1980, s. 27.

22 Neriman Görgünay Kırzioğlu, *Eşme Kilimleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994, s. 96.

23 Aysen Akdoğan, "Doğu Yöresi Kilimleri", *Sanat Dünyamız*, sayı 35, İstanbul 1986, s. 31.

24 Bekir Deniz, *a.g.m.*

25 Metin Yerli, *a.g.t.*, s. 73, 143, 211.

4

Fotoğraf: 12, 13, 14, 15.

Cinsi: Seccâde kilim. Boyutları: 131 X 184 cm. Bordür boyutları: Kısa kenarı 1:26 cm., kısa 2:10 cm.; uzun 1:21 cm., uzun 2:15 cm. Uygulanan teknik: İlikli kilim tekniği ile dokunmuştur. Dokuma kalitesi: 29 X 164/dm. Kullanılan boya: Tabii boya. Malzeme (çözgü/atkı): Yün. Kullanılan renkler: Kırmızı, turuncu, yeşil, pembe, mor, beyaz.

Kilim, üç nolu örnekle renk, motif ve kompozisyon düzenlemesi bakımından büyük benzerlik göstermektedir. Bu kilimin merkezinde de yeşil zeminli dikdörtgen bir pano bulunmaktadır. Bu panonun ortasında ana motif olarak stilize hayat ağacı yer almaktadır. Dallarına sırsırta ve karşılıklı simetrik şekilde şematik kuş figürleri işlenmiştir. Panonun diğer zemin yüzeyleri tamamen bezemesiz olup, herhangi bir dolgu motifine yer verilmemiştir.

Kenarlarda zemin kompozisyonunu dört taraftan kuşatan iki bordür sırası mevcuttur. Kırmızı zeminli birinci bordür değişik renklerde ele alınmış *çatalçılık*, ikinci bordür kuşağı ise nazarlık amaçlı ve eşkenar dörtgen formulu göz motifleriyle bezenmiştir. Bir uzun kenar ile kısa kenarın kesişme noktasına yakın yerlerdeki bazı alanlar, delinme ve aşınma sonucu küçük ebatlarda kopmuştur.

Önceki örneklerde olduğu gibi renk abrajının kendisini fazlasıyla hissettirdiği kilimin kısa kenarlarında yer alan saçaklar, çoğunlukla serbest bırakılmıştır. Aralardaki bazı kısımlar ise itinalı bir saç örgüsü şeklinde örülmüştür.

5

Fotoğraf: 16, 17.

Cinsi: Seccâde kilim. Boyutları: 151 X 166 cm. Bordür boyutları: Kısa kenar 1:11 cm., kısa 1:14 cm.; uzun 1:18, uzun 2:14. Uygulanan teknik: İlikli kilim ve (çok az yerde) iliksiz kilim tekniği birlikte uygulanmıştır. Dokuma kalitesi: 40 X 210/dm. Kullanılan boya: Tabii boya ve (çok az yerde) anilin boya kullanılmıştır. Malzeme (çözgü/atkı): Yün. Kullanılan renkler: Vişne çürüğü, pembe, fıstık yeşili, hâkî, mavi, sarı, beyaz, kahverengi, gri

Kilimin zemininde mihrap formunda düzenlenmiş vişne çürüğü renkli bir bölüm bulunmaktadır. Mihrabın kenarları *çengel*, tepedeki birleşme kısmı ise *eşkenar dörtgen* motifleriyle taçlandırılmıştır. Mihrabın ortasında ana motif olarak ele alınmış stilize *hayat ağacı* motifi, 3 nolu örnek ile benzerlik göstermektedir. Türklerin yaşadığı coğrafyalarda genel olarak karşımıza çıkan stilize *hayat ağacı*, bu kilimde de yer almaktadır. Motif ve uygulanan desen anlayışı, özellikle Sivas-Zara yöresine ait seccâde kilim örnekleriyle büyük

benzerlik arz etmektedir. Anılan yörede *kandil* olarak isimlendirilen bu motif,²⁶ incelediğimiz kilimde de görülmektedir. Kandil motifinin Türk kültüründe günahsızlık, temizlik, sadelik, yol göstericilik, ışık, saflık, ahiret gibi manevî inanç ve duyguları sembolize ettiği bilinmektedir. Dokumaların yanı sıra çini, mimarî ve özellikle de mezar taşlarında fazlasıyla kullanılmış olması bu ihtimali daha da kuvvetlendirmektedir. Mihrabın fıstık yeşili renkli alınlık kısmında birer nazarlık amaçlı *muska* motifi simetrik olarak işlenmiştir. Renk abrajının hakim olduğu bu alınlıkta ve mihrap kısmının diğer yüzey boşluklarında dolgu motiflerine yer verilmemiştir.

Zemin kompozisyonunu çepeçevre saran birinci bordür kuşağının abrajlı, vişne çürüğü renkli zemini üzerine değişik renklerde *yıldız* motifleri işlenmiştir. Kahverengi zeminli ikinci bordür kuşağında ise yine değişik renklerde işlenmiş altıgen geometrik motifler yer almaktadır. Bu formların içleri nazarlık ve muska amaçlı *dikmeli susma* motifleriyle bezenmiştir. Saçakların bulunduğu kısa kenarlardan birisi üzerinde 10 cm.'den 22 cm.'ye varan yırtıklar mevcuttur. Ayrıca saçakların uçları yer yer kopmuş ve kesilmiştir.

6

Fotoğraf: 18, 19.

Cinsi: Seccâde kilim. Boyutları: 179 X 204 cm. Bordür boyutları: Kısa kenarı 1:9 cm., kısa 2:11 cm., kısa 3:7 cm.; uzun 1:11., uzun 2:12. Uygulanan teknik: İlikli kilim tekniği ile dokunmuştur. Dokuma kalitesi: 28 X 228/dm. Kullanılan boya: Anilin boya. Malzeme (çözgü/atkı): Yün. Kullanılan renkler: Kırmızı, sarı, yeşil, pembe, lacivert, siyah, turuncu, mavi, açık sarı.

Kilimin desen düzenlemesini, sarı zemin üzerine bal peteği formlu geometrik motiflerin işlendiği bir bandın böldüğü iki pano meydana getirmektedir. Yeşil zeminli bu panolar üzerinde kırmızı zeminli ve mihrap şeklinde ele alınmış ana motifler yer almaktadır. Bu motiflerin merkezinde eşkenar dörtgenlerin iç içe kademeli işlenmesiyle elde edilen nazar ve muska amaçlı göz motifleri bulunmaktadır. En dıştaki eşkenar dörtgen motifinin üst kısmı da aynı motifle taçlandırılmıştır. Birbirlerinin simetriği olarak işlenen bu ana motiflerin dışındaki diğer yüzey boşlukları, Anadolu'nun hemen her yöresinde sıkça görülen *elibeline* ve *çengel* motifleriyle süslenmiştir.

Zemin kompozisyonunu dört taraftan kuşatan dış bordürde kırmızı zemin üzerine değişik renklerde *kurtağzı/kurtizi* motifleri işlenmiştir. Sarı zeminli iç bordürde ise yine aynı renk zenginliğiyle ele alınmış *bal peteği* motiflerine yer verilmiştir. Uzun kenar bordürleri birbirinden ve zemin kompozisyonundan bir zincir şeklinde düzenlenmiş *tarak* motifleriyle ayrılmıştır.

26 Fahrettin-Naciye Kayıpmaz, "Sivas Kilim Seccâdeleri", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, sayı XIX, Ankara 1991, s. 119.

Değerlendirme

Türklerin kilim dokuma geleneğinin eskilere dayandığı bilinmektedir. Fakat günümüzdeki bilimsel araştırma sonuçlarına bakıldığında, tarihi bilinen Anadolu-Türk kilimlerinin en eskisi XVI. yüzyıla dayanmaktadır. Bu durum çeşitli sebeplerle beraber, malzemenin dayanıksızlığına bağlanmaktadır. XVI. yüzyıl öncesi kilimleri hakkında yazılı kaynaklarda çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Fakat düzenli bilgiler XVII. yüzyıl sonlarından itibaren günümüze ulaşan kilim örnekleriyle birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır.

Ordu ili ve yöresinde coğrafi yapıyla bağlantılı olarak tarihin her devresinde büyük ölçüde küçük baş hayvancılık ve yün üretimi mevcut olmuştur. Bu sebeple, yüne dayalı el sanatlarında, özellikle havlu ve düz dokuma yaygılarda büyük bir zenginlik ve çeşitlik göze çarpmaktadır. Ancak bu tür dokuma yaygılar içerisinde en çok dokunan, değerini pek kaybetmeyen ve genellekli özelliklerini koruyan kilimler olmuştur, diyebiliriz. Kilimlerin ham madde elyafının neredeyse tamamına yakın bir kısmı her dönemde yündür. Kilim dokuma, zaman içerisinde yörenin önemli bir sanat kolu olmuştur. Yörede gelişme gösteren birçok el sanatının yanında ayrı bir özelliğe büründüğünü tespit etmek zor değildir.

Kilim, evlerde ve camilerde dekoratif eşya olarak yerini alır. Halıya oranla daha çok kullanılan ve üretilen bir yaygıdır. Ordu yöresindeki sanat değerinin keşfinin geç kalması, yeterli ilmi araştırmalar yapılmamasından kaynaklanıyor görünmektedir. Ayrıca önemli malzemelerin gizli tutulması anlayışı ve çeyiz amaçlı dokunması diğer sebepler olarak ilâve edilebilir.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden örneklerde görüldüğü gibi renklerin ham maddesi olarak genellikle tabii boyalar kullanılmıştır. Ancak zaman içerisinde tabii boyaların kullanımı azalmış, hatta yok denecek dereceye gelmiştir. Bazı renklerin elde edildiği bitkiler bilinmektedir. Fakat zahmetli olmasından dolayı kullanımı son derece azalmıştır. Günümüzde tamamen ticarî amaçlar doğrultusunda hareket edildiği için daha kolay elde edilen analin (sentetik) boyalar kullanılmaktadır.

Ordu yöresi ve genelde Karadeniz Bölgesi insanı buraya gelip yerleşirken Türk kültürünü de beraberinde getirmiştir. Ayrıca, coğrafi konumu bakımından önemli ticaret yollarını bünyesinde bulundurmaktadır. Yani Anadolu'nun bazı bölgelerinin ticaretine açık olmuştur. Bu özelliklerinden dolayı Türklerin genel kilim dokuma geleneğinden uzak kalmamıştır. Bazı özellikler bakımından Tokat, Amasya, Sivas, Yozgat, Kayseri, Konya, Kahramanmaraş, Kırşehir, Balıkesir, Çankırı yöreleri Türkmen kilim dokuma geleneği ile benzerlik gösterir. Hatta ipliğin hazırlanmasından dokuma tekniğine, renk, motif, desen düzenlemesinden dokuma geleneğine kadar pek çok özellik İran, Irak, Suriye, Balkanlar, Türkistan, Kafkasya gibi Türklerin yaşadığı coğrafyalarla paralellik gösterir. Bunu Türk hakimiyetine ve Türk kültürünün

mükemmeliyetinden dolayı yayılma eğilimine bağlamak doğru olabilir. Ayrıca, Türkler arasındaki millî geleneklerin kuşaktan kuşağa geçişini gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Uzak bölgelerde bile kültür birliğinin günümüze yansması, bunu açıkça ortaya koymaya yetmektedir.

Bunlarla birlikte yakın bölgelerde yaşayan insanların devam eden kültüre katkıları da hemen göze çarpmaktadır. Nitekim tespit ettiğimiz bazı motif, desen ve kompozisyon düzenlemelerinin, şimdilik, başka bölgelerde tespit edilememesi, araştırma sahamızın bir orijinalliği sayılabilir. Bu orijinallik, bölgeye ağırlıklı bir şekilde yerleşen Çepnilerin Türk dokuma sanatına yaptıkları katkılar olarak değerlendirilebilir.